

SZEMLÉ

Újabb adatok az erdélyi népzene kutatásáról

*Almási István: „Most jöttem Erdélyből...” Írások népzeneéről és népdalkutatásról.
Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, Bp. 2019. 160 old.*

Almási István „*Most jöttem Erdélyből...*” *Írások népzeneéről és népdalkutatásról* című kötetét 2019. december 16-án mutatták be Budapesten a Magyar Művészeti Akadémián. A kolozsvári születésű népzene-kutató szinte fél évszázadig volt a Kolozsvári Folklorintézet munkatársa, tudományos kutatásai, főleg a népi dallamok osztályozására, rendszerezésére és tipológiájára irányultak, továbbá a népzene-kutatás történeti kérdéseire, az etnikai kölcsönhatásokra, valamint a tudományterületen felmerülő módszertani problémákra. Munkássága folyamán 12 könyvet jelentetett meg (részben társszerzőkkel), több mint 170 tanulmányt, cikket és recenziót közölt magyar, román, angol és német nyelven. Ezenkívül számtalan előadást tartott különböző tudományos tanácskozáson, közművelődési fórumokon és oktatási intézmények rendezvényein Romániában, Magyarországon, Ausztriában, Szlovákiában és Németországban népzenei, egyházzenei és zenetörténeti témákról. Mindemellett több mint 5000 felbecsülhetetlen értékű népzenei adattal gazdagította a kolozsvári népzene-kutató-műhely archívumát.

Kutatási eredményeinek egy részét a 2009-ben megjelent *A népzene jegyében. Válogatott írások* című tanulmánykötetében tette közzé. A jelen kiadvány válogatott írásainak a tematikáját „leginkább konferenciákra szóló felkérések, évfordulós megemlékezések alkalmai, könyvismertetések vagy lektori véleményezéseket szorgalmazó megbízások határozták meg” – olvassuk az előszóban. Almás István legújabb kötete 17 tanulmányt, a szerző életrajzát, valamint munkái az eredeti megjelenési helyeinek jegyzékét tartalmazza.

Az erdélyi népzene Kodály Zoltán kompozícióiban című tanulmányában a szerző Kodály tudományos és zeneszerzői tevékenységéről számol be részletesen. A gyergyói, a Kászon-patak menti, valamint a bukovinai székely falvakban gyűjtött népzenei gyöngyszemekből olyan híres feldolgozások születtek, mint *A három árva*, *a Molnár Anna*, *a Túrót eszik a cigány*, *a Harry János* és *a Székely fonó* daljátékok, valamint a *Bicinia Hungarica* című, 180 dalt tartalmazó gyűjteménye. Zeneszerzői eljárásainak ismertetése után, Almási kiemeli azt is, hogy a közép-erdélyi népzene-kutatás elsősorban Kodály Zoltánnak köszönhetően lendült fel.

Következő tanulmányában a szerző Bartók Béla, Kodály Zoltán, Sárosi Bálint és Bereczki János megállapításainak alapján mutatja be *A magyar zenei anyanyelvet*. Az olvasó olyan fogalmakkal, illetve ezek tisztázásával ismerkedhet meg, mint például a népdal, népies műdal, nóta, műdal stb.

A kötet harmadik írásában Almási István Domokos Pál Péter életpályáját és kutatási eredményeit mutatja be, akinek első jelentős felfedezése az 1651–1675 között keletkezett csícsobotfalvi kézirat katolikus énekeskönyv (ún. „csícsobotfalvi kézirat”) volt, majd 1929-től kezdődően elsőként kezdte el kutatni a moldvai csángók népzenejét, történetét, szokásvilágát.

A népzene-kutató Almási új könyvében külön fejezetet szentel a Kolozsvári Folklorintézet történetének a bemutatására. Részletesen ismerteti a műhely kutatási témáit, majd bemutatja az évek során ott dolgozó magyar kutatókat és ezek munkásságát,

valamint az archívum legfontosabb kiadványait. A kötet *Áprily Lajos népdalélményei* című írásában a költő 1904-es kéziratos népdalgyűjteményéről számol be. Noha a Sóvidéken gyűjtött több mint 60 folklóralkotás nem tartalmazza a dalok kottáját, mégis igen értékes, hiszen általa betekintést nyerhetünk az 1900 körüli évek fiatalságának énekrepertoárjába.

A következő tanulmány a Magyar Népzene Tára a kilencedik és tizedik kötetének a szerkesztési elveit és felépítését mutatja be. A szerkesztők, Domokos Mária és Paksa Katalin, akik több mint 50 éven át voltak a sorozat munkatársai, esetenként főmunkatársai, Almási István szerint mintaszerű alapossggal és gondossággal, a legújabb zenetudományi szakirodalom eredményeit és tanulságait figyelembe véve adták közre a gyűjteményt.

A kötet tartalmazza a 70. életévét ünneplő, kolozsvári születésű Domokos Mária köszöntésének szövegét, amely 2012. november 22-én hangzott el az MTA BTK Zenetudományi Intézet Bartók termében. Almási István ezt írja a jeles népzene kutatóról: „Domokos Mária azok közé a zenetudósok közé tartozik, akik megszívtették azt a Seprődi János és Kodály Zoltán által hirdetett alaptételt, amely szerint a magyar zenetörténetet és a népzeneét szoros egymásrautaltságuk figyelembevételével kell tanulmányozni.”

A *Mindent, amit az új stílusról tudni kell* című írás Bereczky Jánosnak a magyar népdal új stílusáról szóló, 2013-ban Budapesten megjelent nagyszabású munkájáról nyújt részletes áttekintést, melyet Almási a következőképpen méltat: „Megjelenése kétségkívül tudománytörténeti jelentőségű esemény. A dallamrendszerezési eljárások megújításáért, a stílustörténeti szemlélet korszerűségéért és a szerkesztésmód magas színvonaláért, valamint a két évtizedes, nemes hivatástudattal végzett munkáért a szerzőnek őszinte elismerésemet fejezem ki.”

A kötet egyik írásában Almási István elődjének, Almási Sámuelnek kéziratos dalgűjteményéről beszél. Kodály Zoltán és Gyulai Ágost szerint az ötkötetes kézirat a 19. század legfontosabb és legterjedelmesebb gyűjteménye.

A *Népi táncdallamok az 1960-as évek kiadói úvesztőjében* című írásában a népzene kutató Almási

a Iosif Herzeával közösen 1970-ben Csíkszeredában kiadott *245 népi táncdallam* című kötet létrejöttének körülményeit ismerteti. A kötet anyaga addig javarészt ismeretlen volt a szakirodalom számára. Egyrészt Almási kitarásának és kompromisszum-készségének, másrészt a Romániában elindult általános politikai enyhülésnek köszönhetően jelenhetett meg.

A továbbiakban Bartók Béla tudományos és zeneszerzői tevékenységéről olvashatunk. A fiatal zeneszerző sajátos stílusát és eredetiségét elsősorban a nemzeti zeneművészet megteremtésének az igénye határozta meg. Műveiből „azért árad a népi dallamok kristálytisza levegője, mert ő a népzene nem pusztán gyűjtemények holt hangjegyei alapján ismerte” – írja róla Almási.

A székelység népdalkincséről szóló írásában a szerző főként Kodály Zoltán folklorisztikai és publicisztikai munkáit ismerteti. Hogy mennyire értékelte s jelentősnek tartotta a székely népzene, híres zeneszerzőnk a következőképpen nyilatkozott: „Az utcán állítanám meg vele az embereket, mikor dült arccal loholnak a haszon vagy a falat kenyér után, hogy vigasztalást nyerjenek a csodakútból.”

A *Kölcsöndallamok az erdélyi népballadákban* című tanulmányában Almási nemcsak arra a tényre utal, hogy a magyar nyelvterületen bizonyos dallamok különböző szövegekkel is előfordulhatnak, hanem arra is, hogy némely dallamtípusok két, sőt több együtt, egymás mellett vagy akár egymástól távol élő nép népzenejében is fellelhetők, adott esetben a balladákban.

Seprődi János már pályája elején felfedezte az összehasonlító kutatásban rejlő lehetőségeket. Véleménye szerint a magyar népzene kutatók megoldatlan kérdéseit csak akkor válaszolhatjuk meg, ha megismerjük a szomszéd népek zenéjét is. Ennek a felismerésnek jegyében 1908-ban Sztripszky Hiador kárpátukrán néprajzkutatóval együtt a Máramaros megyei Alsókalocsán és Repenyén készítették népzenei feljegyzéseket.

A továbbiakban Almási István Kallós Zoltán néprajzkutatói érdemeit ismerteti. Írásában nemcsak a népdalgűjtő életrajzi adatairól olvashatunk.

Megismerhetjük a gyűjtési területeit, módszereit s nem utolsó sorban életének vezérmondatát: „*Nem adom fel a szabadságomat.*” Minden bizonnyal ez a titka annak a mintegy 14000 népzenei adalékot tartalmazó gyűjteménynek, amelyet Kallós Zoltánnak egy életen át sikerült felgyűjtenie.

A kolozsvári népzene kutató Kocsis Lajosnak, a kiváló Seprődi-tanítványnak 1911-ből való hangszeres népzene gyűjtését is bemutatja. A Kolozsvári Református Kollégium diákjának pályamunkája Almási szerint „mind a gyűjtött anyag jellege és hitelessége, mind a dallamjegyzések megbízhatósága és a leírt néprajzi tudományos értéke tekintetében kimagasló teljesítmény volt”.

A kötet utolsó tanulmányában Almási István a széki népdalokban előforduló műköltői szövegekről ír. Annak ellenére, hogy a kutatók sok éven keresztül Székben egy elzárt, archaikus területet láttak, mégis megfigyelhető, hogy már a Lajtha László és

Jagamas János által gyűjtött 1948–1957 közötti széki népdalokban szép számban fordulnak elő műköltői szövegek. A szerző a „széki” népdalok szövege mellett most közli ezek forrásait is.

Amint a fentiekből kiderül, Almási István legújabb kötete nemcsak a népzene iránt érdeklődők számára tartogat érdekes adatokat. Stílusa pontos, világos, fegyelmezett és nem utolsósorban eredeti. Külön értékelendő, hogy a már megjelent tanulmányait a legújabb irodalmi hivatkozásokkal is kiegészítette. Kivételes szakmai tudását és nagyrebecsültségét az évek során felhalmozott díjak és kitüntetések bizonyítják.

Befejezésül a 85. életévét betöltött kimagasló zenefolklorista egyik gondolatát szeretném megosztani: „Mindenki maradjon a helyén, ott, ahová a sors állította! Dolgozz, és ne csüggedj!”

Gergely Zoltán

Az Arany család meséi – kritikai kiadásban

Domokos Mariann – Gulyás Judit (szerk.): Az Arany család mesegyűjteménye. Az Arany család kéziratosa mese- és találósgyűjteményének, valamint Arany László Eredeti népmesék című művének szinoptikus kritikai kiadása.

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Universitas Kiadó – MTA Könyvtár és Információs Központ, Bp. 2018. 737 old.

1862-ben jelent meg a tizennyolc éves Arany László *Eredeti népmesék* című kötete, melyről a második világháború után előkerült kéziratosa meselejegyzések azonosítása folytán derült ki, hogy tulajdonképpen az Arany család közös népmesegyűjteménye volt: a mesék leírásában Arany Lászlónak nővére és édesanyja segédkezett, s feltehetően apja, Arany János irányítása mellett készítette elő kiadásra. Hiszen a gyűjteményben klasszikus formában bontakozott ki az az irodalmi szempontú gyűjtési/közlési mód, melynek elméleti megalapozása Arany János nevéhez fűződik.

A magyar folklorisztikában közhelynek számít, hogy Arany László narrációs gyakorlata meghatározó szerepet játszott a 19. századi mesei stíluskánon kialakításában, meséi pedig – iskolai olvasókönyvek és ifjúsági kiadványok sokasága révén – bizonyos mesei szüzsék népszerűvé válását indukálták, akár csak a Grimm-mesék a németeknél. Azonban kiemelt helye ellenére sem Arany László, sem mesegyűjteménye – néhány ritka kivételtől eltekintve – nem kapott alapos, átfogó, filológiai és kritikai tárgyalást a szaktudományban. Mi több, az *Eredeti népmesék*

Olosz Katalin (1940) – folklorkutató, a Román Akadémia marosvásárhelyi kutatóintézetének nyugalmazott munkatársa. Marosvásárhely, olosz.katalin@gmail.com